

TALABALARNING SHAXSIY RIVOJLANISHIDA MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYANING AHAMIYATI

Annotatsiya. Maqolada oliy o'quv yurtida talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning mavjud holati haqida yoritilgan. Bundan tashqari, bu masalada muhitning ahamiyati haqida so'z yuritilgan. Insonni rivojlanishida irsiyat, muhit, tarbiya, shaxs faolligi har birining alohida o'rni, vazifasi borligini maqolada batafsil keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, talaba, musiqa vositasida, ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, muhit, irsiyat, tarbiya, shaxs faolligi, insoniy fazilatlar, talaba ijtimoiylashuvi.

Аннотация. В статье описано современное состояние духовно-нравственного воспитания студентов в высшем учебном заведении. Кроме того, обсуждалось значение среды в данном вопросе. В статье подробно говорится, что наследственность, среда, воспитание, личностная деятельность имеют особое место и задачи в развитии человека.

Ключевые слова: высшее образование, студент, музыкальные средства, духовно-нравственное воспитание, среда, наследственность, воспитание, личностная активность, человеческие качества, социализация студента.

Abstract. The article describes the current state of students' spiritual and moral education. In addition, the importance of the environment in this matter was discussed. The article details how heredity, environment, upbringing, and personal activity occupy a special place and function in human development.

Keywords: higher education, student, musical means, spiritual and moral education, environment, heredity, upbringing, personal activity, human qualities, student socialization.

Talabalarning shaxsiy rivojlanishi nafaqat ilmiy bilimlarni egallashi, balki ularning ma'naviy hamda axloqiy jihatdan yetuk inson bo'lib shakllanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Ma'naviy-axloqiy tarbiya talabaning dunyoqarashini kengaytiradi, jamiyatda o'z o'rnini to'g'ri anglashiga, mas'uliyatli, odobli va yuksak madaniyatga ega shaxs bo'lib kamol topishiga yordam beradi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya, avvalo, talabaning o'ziga nisbatan munosabatini shakllantiradi. Insonning o'ziga ishonchi, o'zini hurmat qilishi, ijobiy fikrlashi uning ma'naviy yetukligiga bog'liq. Bunday tarbiya jarayonida talaba o'z xulq-atvori uchun javobgarlikni his qiladi, har bir ishning ma'naviy va axloqiy mezonlar asosida baholanishini anglaydi.

Shuningdek, bu tarbiyaning ijtimoiy hayotda tutgan o'rni beqiyosdir. Ma'naviy yetuk talabalar jamiyatning faol a'zolari sifatida adolat, vatanparvarlik, mehr-oqibat, bag'rikenglik kabi fazilatlarini o'z hayot tarziga singdiradilar. Ular jamoada to'g'ri munosabat o'rnatish, boshqalarning fikriga hurmat bilan qarash, muammolarni madaniyatli yo'l bilan hal etish ko'nikmalariga ega bo'ladilar.

Pedagog, psixolog va faylasuflarni hanuzgacha muhitning inson shaxsiga ta'siri qiziqtirib kelishiga qaramay, ular yagona bir fikrga kelganlari yo'q. Ularning fikrlarida umumiylikdan ko'ra qarama-qarshilik ko'proq namoyon bo'ladi. Modomiki, tarbiya obyekti shaxs (talaba) ekan, eng avvalo, shaxs tushunchasini, so'ng uning shakllanishi

va unda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning o'rnini aniqlash o'rinlidir.

Shaxs tushunchasi insonga xos. Inson sutemizuvchilar sinfining eng mukammal rivojlangan sinfiga xosdir. Bunda go'yoki inson biologik zot sifatida namoyon bo'ladi. Biologik zot sifatida inson qator xususiyatlarga: o'z organizmining tuzilishi (tik yurish, harakat organlarining mavjudligi, bosh miya va uning rivojlanganligi, ko'zi, soch rangi, qon guruhi, ota-onasiga o'xshashligi va farqi, oliy nerv faoliyati) va ongi yuqori rivojlangan fikrlash qobiliyati bilan tavsiflanadi. Ammo biologik xususiyatlari insonni to'la xarakterlay olmaydi. Uning mohiyati inson ekanligi, insonda esa, ijtimoiy mohiyat belgilovchi hisoblanadi.

Insonning mohiyati shaxsligida yaqqol namoyon bo'ladi. Shaxs ijtimoiy mavjudot bo'lib, o'ziga xos psixik xususiyatlari (mijoz, xarakter, qobiliyat, iroda, ongining rivojlanganlik darajasi, ehtiyoj, qiziqish) hamda ijtimoiy vazifalari (borliqqa, o'ziga, kishilarga, jamiyatga, mehnatga munosabati, xulq-atvori, ijtimoiy faoliyati) bilan ajralib turadi. Inson dunyoga biologik zot sifatida keladi. O'zining odamlar o'rtasida, jamiyatda (ijtimoiy) muhitda hayoti davomida individual uzoq rivojlanishi jarayonida insoniy xususiyatlarni egallab, shaxs bo'lib shakllanadi. Demak, insonning shaxsga aylanishi uzoq davom etadigan rivojlanish davrining mahsulidir [4].

Rivojlanish tabiat va jamiyatdagi hamma jarayonlarga xos umumiy xususiyatdir. Ammo insondagi rivojlanish o'ziga xos namoyon bo'ladi. Insonga nisbatan ko'pincha "shakllanish" tushunchasi qo'llaniladi. Shakllanishda insonda hayoti davomida paydo bo'ladigan sifatlarni tushunish lozim. "Rivojlanish" (kamolot) "shakllanish"ga nisbatan keng tushuncha bo'lib, insonning umri va faoliyati davomida unda paydo bo'lib rivojlanadigan ruhiy, axloqiy jismoniy o'zgarishlar, uning ijtimoiylashuvi uchun zarur insoniy xislatlar va tajribasini o'z ichiga oladi.

Demak, insonda ikki xil mohiyat: biologik va ijtimoiy mavjudotlik o'zaro bog'liq holda mavjud. Shundan kelib chiqib, shaxs shakllanishida biologik (irsiyat), ijtimoiy omillar (muhit) va tarbiya, shaxs faolligining o'zaro munosabati asrlar davomida faylasuflar, psixologlar, pedagoglarni qiziqtirib kelayotgan masaladir.

Muxtasar qilib aytadigan bo'lsak, shaxs shakllanishiga 4 ta omil ta'sir qiladi yoki unda belgilovchi hisoblanadi: irsiyat, muhit, tarbiya va shaxs faolligi.

Irsiyat yuqorida bayon qilingan biologik

xususiyatlarni hamda bolaning ota-onaga o'xshashligi va farqini hamda shunga o'xshash qator irsiy axborotlarni o'zida mujassamlashtirib, inson organizmining ichki rivojlanish qonuniyatlarini biologik jihatdan tartibga soladi. Irsiyatning qator belgilarini bevosita ko'zga tashlanishi o'tmishda Aristotel, Platon kabi qadimgi grek olimlarini va XX asrda bixeviorizm oqimi tarafdorlari, E. Torndayk hamda AQSh pragmatik falsafasi va hozirgi zamon pedagogikasining asoschisi D. Dyui, A. Kombslarni shaxs shakllanishida irsiyat belgilovchi, deb o'z ta'lim-tarbiya nazariyalarini shu asosda qurdilar. Shaxs shakllanishida nuqul irsiyatning roli (biologik xususiyatlar)ni tan olib, boshqa omillarni inkor qilish pedagogikada o'ziga xos biologizatorlik oqimini keltirib chiqardi. Biologizatorlar insonni faqat "gen to'plami"dan iborat, avloddan-avlodga o'tuvchi xususiyatlar bo'lib, uning butun sifatlarini va kelajagini belgilaydi, deb qaraydilar [8]. Holbuki, ijtimoiy tajriba va fanning keyingi yutuqlari ijtimoiy taraqqiyot jarayonida nafaqat insonning ijtimoiy mohiyati, balki biologik xususiyatlari ham o'zgarib, inson zotining biologik evolyutsiyasi to'xtamaganligini ko'rsatmoqda.

Muhit ko'p qatlamli keng tushuncha bo'lib, eng avvalo, inson yashayotgan joy, makondir. Bu joyning tabiiy geografik-iqlim sharoiti (uning ta'siri ostida kishining irqiy evropoid, mongolid, negroid-oq, sariq, qora tanliligi) ta'sirida mijoz tez, sekin qo'zg'aluvchanligi xususiyatlari namoyon bo'lishi kuzatilgan. Shu bilan birga, muhitga inson yashab turgan joyning jamiyatga nisbatan mikro hududi, shu joyda kishilar o'rtasida shakllangan muomala, muloqot, munosabat, mulozamat, gapirish shevasi ham uning madaniy taraqqiyot darajasi bu joyda istiqomat qiluvchi kishilar tarbiyasiga, insoniy xislatlariga o'z ta'sirini o'tkazadi.

Muhit tushunchasi kishilar yashab, faoliyat ko'rsatadigan davr, siyosiy tuzum va ijtimoiy voqelik sifatida kishilarning ishlab chiqarish, iqtisodiy-siyosiy, axloqiy, ruhiy, mafkuraviy munosabatlarini belgilaydiki, bir so'z bilan ularni ijtimoiy munosabatlar deb ataymiz.

Agar biologik xususiyalar insonga ta'sir qiluvchi ichki tabiiy hayot sharoiti bo'lsa, ijtimoiy voqelikda unga ta'sir qiluvchi kompleks tashqi uni o'rab turgan ijtimoiy sharoit, uning jamiyatdagi hayot sharoiti, ijtimoiy munosabatlari va unda shaxsning bajaradigan insoniy majburiyatlarini o'z ichiga oladi. Modomiki, inson shaxs sifatida emas, individ sifatida dunyoga kelar ekan, uning insoniy (ijtimoiy) xislatlari ijtimoiy hayot va uning

asosida jamiyatda kishilarning mehnat faoliyatida ular o'rtasida amal qiluvchi ijtimoiy munosabatlar tizimi belgilovchi rol o'ynaydi. Chunonchi, kishilarning insoniy sifatlari, ulardagi ijtimoiy mohiyat ular yashayotgan davr va tuzumning mahsulidir.

Yuqoridagilar bilan birga muhit tushunchasiga inson tug'ilgan oila va unda shakllangan oilaviy munosabatlar tizimi ham muhim ta'sir kuchiga ega. Bunda shakllangan oilaviy munosabatlar kishilarning dastlabki insoniy xislatlarni egallashida muhimligini alohida ta'kidlash lozim.

Shaxs shakllanishida keltirilgan omillarning borligini qator misollarda ko'rish mumkin. Chunonchi, kishilarning tabiiy yashash sharoitidagi va turmushi, hayot tarzidagi o'zgarishlar ularning shaxsiy sifatlarining o'zgarishi, o'zaro munosabatlarining o'zgarishiga olib keladi.

Talaba faolligi shunda namoyon bo'ladiki, oliy o'quv yurtida talabalar o'qish, ijtimoiy ishlarga ishtirok etish jarayonida tengqurlari va o'qituvchilar bilan o'ziga xos pedagogik munosabatlar shakllanadi. Talabani shaxsiy sifatlari va kasbiy malakalarini yuksak rivojlanishida munosabatlar tizimida faolligi alohida ahamiyat kasb etadi. Talaba faolligi shaxsining kamoloti uchun boshqa omillar tizimida o'ziga xos xususiyatga ega. Faollik talabadan tanlagan sohasida kuchli, ta'sirchan faoliyat ko'rsatishni taqozo qiladi. Faollik insonda o'z sohasini, o'zini o'rab olgan muhitni o'qish va ijtimoiy ishda faol ishtirok etishida namoyon bo'ladi. Faollik shaxsga xos xislat bo'lib, kishilar, atrof muhit, kasb egallashdagi harakatlari bilan uzviy bog'liqlikda rivojlanadi. Talaba faolligida impulsiv (yetarli anglanmagan) va anglangan holatlar bo'lishi mumkin. Boshda faollik o'zini anglash va o'z ehtiyojini qondirish uchun atrof muhitdagi narsa, predmetlarga yo'naltirilgan bo'ladi. Talaba o'zini anglashi va o'zini kasbining egallashidagi mas'uliyatini tushunishi bilan faollik anglangan yo'nalish oladi.

Oliy o'quv yurti talabalarning shaxsiy faolligi to'g'risida fikr yuritir ekanmiz, kuzatishlar uni qator omillarga bog'liqligini ko'rsatadi. Talaba shaxsining shakllanishida bu omillar yaxlit tizim sifatida, o'zaro bog'liqlikda ta'sir ko'rsatadi. Ammo bunda ularning ta'siri bir-biriga mutlaq teng bo'lmay, o'zgaruvchan xarakterga ega. Ijtimoiy taraqqiyot xarakteriga qarab ularning o'zni va ta'sir darajasi o'zgaruvchan bo'ladi.

Tajriba ko'rsatadiki, talabani ko'pgina sifatlari jamiyat hayot tarzi ta'sirida shakllanadi. Kishilardagi mehr-muruvvat, mehr-shafqat, o'zaro g'amxo'rlik, vatanparvarlik, xalqparvarlik,

mehribonlik, aynan turmush tarzi, jamiyatdagi munosabatlarning hosilasidir. Ammo insondagi takrorlanmas individual xususiyatlar oila va mikromuhit ta'sirida shakllanadi.

Shu bilan birga, talabani mikromuhitga nisbatan mustaqilligini ta'kidlash lozim. Bu mustaqillik uning hayotiy tajribasi, mehnat va ijtimoiy-siyosiy faoliyati, o'zini anglashi, qadriyatlarni qadrlashining natijasidir. Talabani mustaqilligi qayd qilinganidek, uning mikromuhitdagi faol hayotiy pozitsiyasiga ham bog'liq.

Talabani mikromuhit bilan o'zaro munosabatidan kelib chiqib, tarbiyaviy ishlar mazmuni va uning yo'nalishini belgilash mumkin. Bunda quyidagilarga kerak:

- talaba va mikromuhit xususiyatlarini inobatga olish;

- talaba va mikromuhitning o'zaro ta'sirini shunday yo'naltirish kerakki, talabaga ijobiy ta'sir etuvchi omillarni kuchaytirish, salbiylarini zararsizlantirish yoki ta'sirini kamaytirish;

- talabani mikromuhitda ijtimoiy tajribasi va faolligini muntazam oshirish asosida jamiyat ijtimoiy munosabatlariga ta'sir ko'rsatish.

Mikromuhitning talabaga ta'siri uni idrok qilish darajasiga, umumiy madaniyati va psixofiziologik xususiyatlariga bog'liq. Mikromuhitning talabaga ta'sirining kuchli va ta'sirchanligi individning, uning xarakterining mustahkamligi, hayot tajribasiga, o'zini anglash darajasi, qadriyatlarini qadrlashi bilan belgilanadi. Shu bilan birga talabani sifatlari mikromuhit talabiga mos kelishi ham muhim ahamiyatga ega. Shundan kelib chiqib, mikromuhit xarakteri va tipi kishiga har xil ta'sir qiladi.

O'quv yurtlarida mikromuhit guruh hisoblanadi. Guruh o'quv yurtining tarkibiy qismi bo'lib, uning muhitida talabalar o'zaro va guruh rahbari bilan ma'lum munosabatlar tizimida bo'ladilar. Bu munosabatlar ularning o'quv faoliyati bo'lib, shartli ravishda ishlab-chiqarish munosabatlarini tashkil etadi. Bunda har bir talaba o'z o'rniga ega bo'lib, bilim saviyasi, ijtimoiy ishlarga ishtiroki darajasi va guruhdagi bajaradigan roli jihatidan ma'lum mavqega ega bo'ladi. Shu bilan birga, guruhda ijtimoiy-siyosiy, rasmiy va norasmiy vazifalari orqali ham ma'lum munosabatlar tizimida bo'ladi. Bundan tashqari, moddiy ahvoli, davlat granti yoki shartnoma asosida o'qishi ham o'zaro munosabatlarda ma'lum ta'sir o'tkazishi mumkin. Shularning hammasi asosida guruhda shaxslararo munosabatlar o'rnatilib, guruh a'zolarining individual-psixologik xususiyatlari va umumiy madaniy darajasi bilan belgilanadi.

Talaba rivojlanishining zaruriy sharti uning olamga qiziqishining kengligidir. Bu ayniqsa, qiziqishlar markazlashgan holda asosiy, markaziy biron-bir masalaga yo'nalganligida yaqqol namoyon bo'ladi. Ammo yosh o'tishi bilan talaba qiziqishlari markazlashib, kasbiy qiziqish belgilovchi bo'lib qoladi. Kasbiy qiziqish belgilovchi bo'lib, talabaning ma'lum faoliyatga yo'nalganligini belgilab, kasbga doir qiziqishlar bilan bog'liq bo'lib qoladi. Ma'lum kasbga qiziqish muhim aloqalar asosini tashkil etib, o'zini va kasbini takomillashtirish ichki shart-sharoitiga aylanib, o'z sohasiga (faoliyatiga) muhabbatga aylanadi [5].

“Talaba ijtimoiylashuvi”, “talaba shaxsining ma'naviy va ma'rifiy tarbiyasi” tushunchalari o'zaro bir-biriga yaqin bo'lib, uning shakllanishida guruhning ma'lum davrlarida talabaga uning xulq-atvori, axloqi uchun ijtimoiy mohiyatli sifatlarni egallashini va shu asosda o'zining guruh, atrof muhit bilan o'zaro munosabatlarini tartibga solishni anglamoq darkor. Talabaning ijtimoiylashuvi yoki ma'naviy-ma'rifiy kamoloti uning guruhdagi birinchi kunlaridan boshlanib, shu davr mobaynida susayib yoki kuchayib davom etishi hamda hayotining oxirigacha mazmunan to'lishib, unda ijobiy yoki hayot tarzi asosida salbiy sifatlarni belgilovchi bo'lishi mumkin.

“Talaba ijtimoiylashuvi” va ma'naviy-ma'rifiy kamolotida obyektiv omillar: ijtimoiy tuzum, yashayotgan jamiyati, muhit va ta'lim-tarbiyani tashkil qila olish (davlat, ijtimoiy, yuridik tashkilotlar, ta'lim muassasalari), subyektiv omil muhim rol o'ynaydi. Talabaning ijtimoiylashuvi va ma'naviy-ma'rifiy kamolotining tezlashuvi darajasi guruh rahbarining ijtimoiy munosabatlar tizimiga bog'liq bo'ladi. Talaba guruhning ijtimoiy-iqtisodiy talablari va mafkuraviy axloqiy normalarini egallab olishi shu munosabatlar xarakteri bilan belgilanadi. Shunday qilib, talaba ijtimoiylashuvi va ma'naviy-ma'rifiy kamoloti uning jamiyat siyosiy-huquqiy va xulq-atvor normalarini uzluksiz, ketma-ket ijodiy o'zlashtirib olishi hamda o'zining hayotida ularga amal qilish jarayonidir.

Yuqoridagilar bilan birga “talabaning rivojlanishi”, “talaba kamoloti” tushunchalari ham mavjud bo'lib, ular talaba ongida va xulq-atvorida birin-ketin, muntazam va ketma-ket bo'ladigan o'zgarishlarda o'z ifodasini topadi.

Shu bilan birga, ma'naviy-axloqiy tarbiya ijtimoiy hodisa sifatida talabaga mafkuraviy va psixologik ta'sir ko'rsatib, guruh uchun zaruriy xulq va axloq normalarini singdirish vositasi hamdir. Talabaning insoniy xislatlari guruhning

butun ijtimoiy-ma'naviy hayot tarzi ta'siri ostida shakllanadi. Talabada umuminsoniy va milliy qadriyatlarni shakllantirish davlat tashkilotlari, ijtimoiy, guruh va yoshlar tashkiloti yoki davlat va nodavlat tashkilotlarining maqsadga qaratilgan, ta'sirchan olib boradigan ma'naviy-ma'rifiy ishlari asosida amalga oshiriladi [7].

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning ijtimoiy mohiyati yana shundaki, uning maqsad va vazifalari har bir jarayonda guruh oldida turgan aniq ijtimoiy, iqtisodiy, mafkuraviy va axloqiy talablar bilan belgilanadi. Boshqacha qilib aytganda, guruh talaba sifatlari xususiyati va yo'nalishini belgilab, ma'naviy-axloqiy tarbiya oldiga ularni ijtimoiy buyurtma sifatida qo'yadi.

Buning boisi shundaki, guruhdagi ijtimoiy munosabatlarning asosini ma'naviyat tashkil etadi. O'z navbatida ma'naviy rivojlanish va munosabatlar talaba ishtirokisiz amalga oshmaydi. Bunda eng muhimi ma'naviyat talaba faoliyati orqali amal qilib, uning mehnatining samarasi hisoblanadi. Shuning uchun guruh ma'naviy rivojlanishini ma'naviy-axloqiy tarbiyasiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Talaba aql-zakovati, ma'naviy dunyosi ma'naviy-axloqiy tarbiya mahsuli sifatida ijtimoiy-ma'naviy mohiyat kasb etib, guruh rivojining katalizatori rolini o'ynaydi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya maqsadi pedagoglar tomonidan ikki faoliyat shaklida amalga oshiriladi:

1) ta'lim shaklida, pedagog bilan talabaning ketma-ket o'zaro bog'liq harakatlari oqibatida talabaning ongli va chuqur bilim, ko'nikma va malakalarni egallashi. Bu yaxlitlikda uchta elementni farqlash lozim: ta'lim mazmuni, ya'ni talaba va o'qituvchining birgalikdagi faoliyati va ular faoliyatining metodlari va tashkiliy shakllari, ular talabada (jamoada) ma'lum o'zgarishlarga olib keladi. Agar bu o'zgarishlar avvaldan loyihalaniib, belgilangan bo'lsa ularni ta'lim natijasi sifatida qabul qilish mumkin;

2) talablarni ta'limdan boshqa faoliyat turlariga jalb qilib, ta'lim jarayonida uncha amalga oshirib bo'lmaydigan (qiyin) sifatlarni o'stirish.

Ta'lim jarayonida ma'naviy-ma'rifiy, g'oyaviy-siyosiy, axloqiy, estetik, mehnat tarbiyasini to'liq amalga oshirib bo'lmaydi. Talabalarda ilmiy dunyoqarashni jamoaviylik, faol hayotiy pozitsiyani shakllantirish uchun ularni kengroq faoliyatga jalb qilish talab qilinadi. Tarbiyaviy ish uchun yetarli sharoit yaratish (guruhni tarkib toptirish), o'qish va undan keyingi talabalar vaqtini to'g'ri tashkil qilish, hamda moddiy baza asosida ta'sirli tarbiyaviy ishlar tizimini amalga oshirish lozim.

Darsdan tashqari olib boriladigan ma'naviy-axloqiy tarbiyaviy ishlarda o'qituvchi va talabaning o'zaro birgalikdagi faoliyati "tor ma'noda"gi tarbiya hisoblanadi. "Tarbiya keng ma'noda" [6] olib borilishi uchun ularni har ikkala (ta'lim va darsdan tashqari tarbiyaviy ish) shakliga ijtimoiy yo'nalish berish lozim bo'ladi.

Shu nuqtayi nazardan o'qituvchilar tajribasiga nazar soladigan bo'lsak, qator salbiy holatlarni ko'ramiz. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik hollarda professor o'qituvchilar o'quv jarayonida ta'lim-tarbiya vazifalarini yaxlitlikda amalga oshirishiga intilmaydilar yoki ta'limning tarbiyalovchi imkoniyatlaridan to'la foydalana olmaydilar. Buning sababini izlash shuni ko'rsatdiki, aksariyat professor-o'qituvchilar ma'naviy-axloqiy tarbiya nazariyasi, ta'limning tarbiyaviy va talaba shaxsini rivojlantirish maqsadlarini mohiyati-mazmunini tushunmaydilar. Shuning uchun o'quv mashg'ulotlari paytida aniq tarbiyaviy maqsadlarni qo'ya olmay, ta'limiy ya'ni o'quv materialini talab darajasida talabalar o'zlashtirishiga asosiy e'tibor beradilar. O'qituvchilar ta'lim mazmuni, shakli va o'qitish metodlarini tanlashda ma'naviy-axloqiy tarbiyaga yo'naltirish, darsda ma'lum munosabatlarni shakllantirish asosida bilimning tarbiyaviy potensialini ocha olmaydilar. Eng muhimi o'rganilayotgan bilimlarni kundalik hayot, mustaqil Vatanimiz hayotidagi qaynoq ishlar bilan bog'lamaydilar.

Yuqorida ta'kidlanganidek, inson ruhiy va ma'naviy olamining rivojlanishi tizimli xarakterga ega. Shuning uchun talaba bilimlarini ishonch-e'tiqodga aylanishi uchun uni hamma faoliyat turlariga jalb qilish kerak. Ta'limni tarbiyalovchi

xarakter kasb etishi uchun unda talabalarning turli faoliyat turlari bilish, idrok-fahmlash, tafakkur-anglash, axloqiy tushunchalarni mohiyatini tahlil qilish imkoniyatlarini yaratish lozim.

Shunday qilib, ijtimoiy muhit va ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayoni o'zaro bog'liq bo'lib, muhitning o'zgarishi tarbiyaga ta'sir ko'rsatsa, o'z navbatida tarbiya muhitni va unda ijtimoiy mavjudot sifatida yashayotgan insonni o'zgartiradi.

Talabalar muhit va ma'naviy-axloqiy tarbiya mahsuli sifatida, qolaversa, ularning har ikkalasining iste'molchisi va yaratuvchisi hisoblanadilar. Shuning uchun bo'lajak mutaxassislarning shaxsiy va kasbiy shakllanishida oliy o'quv yurtidagi muhit va ma'naviy-axloqiy jarayonni tashkil qilish darajasi muhim omil hisoblanadi.

Ta'lim muassasalarida olib boriladigan ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonlari talabaning intellektual o'sishini ham qo'llab-quvvatlaydi. Chunki axloqiy poklik, intizomlilik, mehnat-sevarlik va sabr-toqat ilm olish jarayonining samaradorligini oshiradi. Shaxsiy rivojlani-shning ushbu ikki jihati – bilim va axloq uyg'unlashgandagina har tomonlama barkamol inson yetishib chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, ma'naviy-axloqiy tarbiya talabalarning shaxsiy rivojlanishida muhim poydevor vazifasini bajaradi. Bu tarbiya orqali talaba nafaqat kasbiy jihatdan yetuk mutaxassis, balki jamiyatning ma'naviy qadriyatlariga sodiq, ongli, mas'uliyatli va barkamol shaxsga aylanadi. Shu bois, ta'lim jarayonida ma'naviy-axloqiy tarbiyaga alohida e'tibor qaratish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son Farmoni <https://lex.uz/pdfs/5841063>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-avgustdagi "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismonan barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ–3907-sonli Qarori. www.lex.uz.
4. Norova Sh. U. O'quvchilar shaxsining rivojlanish bosqichlari // "Kasb-hunar" ta'limi jurnali. 2005-yil, № 2. – 7 b.
5. Norova Sh. U. Tarbiya samaradorligini oshirishda talabalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olish // "Xalq ta'limi" jurnali. 2005-yil. № 6. – 95 b.
6. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. 6-jild. Miriy-parxish. Tahrir hay'ati: A. Abduvohitov, A. Azizxo'jayev, M. Aminov, T. Daminov va b. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashryoti, 2003. – 704 b.
7. Umarov B. Ma'naviy-ma'rifiy ishlarda guruh rahbarlari faoliyati // "Xalq ta'limi" jurnali, 2003-yil. № 6. – 63 b.
8. Ziyomammedov B. Pedagogika: Oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma. – Toshkent: Turon-iqbol, 2006. – 112 b.